

Resilience a zranitelnost: zdánlivě protichůdné reakce na migrační „polykrize“

„Wir schaffen das!“ „My to zvládneme!“ Už takřka desetiletí uplynulo od doby, kdy tato hojně citovaná, nezřídka karikovaná, kritizovaná i oslavovaná slova vyslovila tehdejší německá kancléřka Angela Merkel v reakci na snahu nalézt řešení stále většího počtu nuceně přicházejících uprchlíků a migrantů do EU. Merkel se svou vizí otevření Německa snažila předejít vznikající humanitární katastrofě na hranicích, které se začaly kaskádovitě uzavírat ve vzájemné reakci jedna za druhou (Bezruc et al., 2016; Pavlásek, 2023). Ať už její slova čteme jako politické prohlášení nebo jako vyjádření emocí a osobního přesvědčení, představují vizí takové společnosti, která je schopná a ochotná tvářit v tvář alarmující situaci bezprizorních lidí na vnějších hranicích EU obracet pozornost k vlastním schopnostem, resilience a jejím zdrojům namísto k atributům souvisejícím s obavami z vnějšího „ohrožení“. Z *Willkommenkultur* (Gebauer, 2024) německé společnosti se z doby symbolického vyjádření vstřícnosti záhy stal mnohými populisty vysmívaný pojem a snadný terč politizace a sekuritizace migrace, my ji ovšem vnímáme jako inspirativní moment nejen pro uvažování současných migračních problematik, ale i diskusí nad povahou současné společenské resilience (*resilience*) a zranitelnosti (*vulnerability*). Chceme totiž o společenské realitě světa, ve kterém společně žijeme nebo jsme nuceni žít, uvažovat produktivně a proaktivně. Jsme její součástí, bydlíme v ní všichni.

Politické gesto německé kancléřky následovaly další kroky systematictějšího charakteru v rámci řešení „krize“ způsobené takzvaným dlouhým létem migrace (Hess a Kasperek, 2017). I dnes v tomto momentu nacházíme možnou inspiraci v otázkách, jak se stavět vůči nastalým krizím a nejistotám souvisejícím s komplexitou světa. Vnímáme je jako reprezentaci jiného než obvyklého prizmatu reakce na významně znejišťující událost. Krize totiž jistě může představovat rovněž příležitost k transformaci, k využití dosud nevyužitého společenského potenciálu. Taková perspektiva je klíčová zvláště v situaci, kdy mediální a politický diskurz automaticky a neproblematicky rámuje právě označením krize rizika, převratné změny nebo náhlé výzvy a z tohoto pramenící nejistoty. A to přímo evokuje souvislost se zvýšenou nestabilitou a změnami sociálního řádu, potažmo ekonomického systému. Krize jako by se staly charakteristickým rysem současnosti, jejím definičním znakem. Přitom až do finančního krachu v roce 2008 se o krizi takřka nemluvilo a až poté se stala součástí analytického slovníku společenských vědců, komentátorů nebo tvůrců politik (Henig a Knight, 2023, s. 3).

(Re)produkce stavu krize v souvislosti s migrací se děje skrze produkci specifických narativů (Lagios et al., 2018). Podle Janet Roitman (2014) pak krize funguje jako narativní prostředek, nádob, která přináší takové politické agendy a technologie imaginace, které přispívají k šíření paniky do veřejného prostoru (Henig a Knight, 2023, s. 3). To bylo dobře vidět v případě migrační/uprchlické

paniky roku 2015, což v důsledku vedlo k výrazně vyšší politizaci migrace (Schimanski a Nyman, 2023). Nelegální překročení hranic EUropanům připomínalo možný kolaps společenského řádu a bezpečnosti (Bauman, 2016), Evropská unie potom nachází řešení v sekuritizaci a militarizaci hranic. Abychom porozuměli narativům krize například v současných debatách o migraci, je potřeba studovat, jak migrace obecně, tak lidé překračující hranice ohrožují podle příslušníků hostitelské společnosti kolektivní reprezentace „nás“, které si o sobě vytváříme (Jaworsky a Rapoš Božič, 2023, s. 262).

Nejenže dnes mluvíme o krizích, ale jejich nastalé vzájemné prolínání (klimatický rozvrat, demokracie vs. populismus, postfaktualita, globální pandemie, válečné konflikty, migrace) vedlo k zavedení pojmu „polykrize“ (*polycrisis*), tj. *vícenásobné* či *zmnožené krize*. Podle Davida Heniga a Daniela Knighta je jeho prvním proponentem přispěvatel a editor Financial Times, ekonomický historik Adam Tooze (2022), který své čtenáře s pojmem *polycrisis* prvně seznámil ve svém článku „Welcome to the world of the polycrisis“ na podzim roku 2022, a v rámci tohoto média se dokonce stal slovem roku (Henig a Knight, 2023). Tooze tvrdil, že svět čelí nejsložitějším výzvám v moderní historii, které se odehrávají zároveň a vzájemně se podporují. Tyto proměny znamenají, že se musíme „rozloučit s jakýmkoliv zbytky modernistických socioekonomických příběhů pokroku“ (Henig a Knight, 2023, s. 3). Na Světovém ekonomickém fóru v Davosu v lednu 2023 se už z *polycrisis* stalo buzzword finančníků, politiků a tvůrců politik, kteří hledali způsob, jak mluvit o svém běžném fungování právě v dramaticky se měnícím světě.

Už předtím se ale *polycrisis* slavně objevila v roce 2016 v projevu tehdejšího předsedy Evropské komise Jeana-Clauda Junckera. Juncker tímto vyjádřil vzájemně se prolínající obavy týkající se bezpečnosti, migrační krize a referenda o Brexitu. V současnosti vícenásobné krize propagují zejména zastánci teorie complexity a systémového myšlení jako něco, co definuje náš věk tím, že identifikuje vzájemně propletený systém bezprecedentně se stupňujících problémů (Henig a Knight, 2023, s. 3). Žijeme, zdá se, v období zmnožených krizí (Koubová et al., 2023). Připomenout je ovšem nutné také kritiku tohoto pojmu a zároveň jeho konceptualizace. Například Noah Smith (2022) kritizoval Toozeho model polykrize za to, že vytváří příčinné souvislosti i mezi jevy, které neexistují. Smith při pohledu do světa nevidí polykrizi, ale vznikající polyřešení. Svět proto podle něj není přetechnizovaný a křehkostí ohrožený stroj čekající na kolaps, ale něco, na čem se všichni společně podílíme (Smith, 2022). Pokládáme za podstatné, že i tito kritikové podobně jako Angela Merkel obracejí pozornost od „objektu“ a vnějších příčin krize k nám samotným a našemu repertoáru schopností, k rejstříku agency, k sociální resilienci. Jsme přesvědčeni, že lidé mohou působit na svět a přetvářet jej, že nejsou jen objekty vládnutí, ale coby aktivní participant jsou také schopni hledat alternativní způsoby života, adaptovat se na nové podmínky, zvládat situace nejistoty a rizik anebo jim klást přímo odpor (Chandler a Reid, 2016), a to v souběhu jejich na první pohled zdánlivé protikladnosti – ať už odolnosti, nebo křehkosti. Domníváme se, že právě tomuto tématu je potřeba věnovat výzkumnou pozornost, přičemž metodologie a teorie sociální antropologie

a sociologie (a z toho pramenící uchopení výzkumného problému) pro takto formulovaný cíl poskytuje nejlepší předpoklady.

Pojetí a přístup k resilienci jsme jako editoři v tomto monočísle ponechali na samotných autorech každého článku s cílem poskytnout jim prostor a možnost, jak o resilienci uvažovat, přistupovat k ní a konceptualizovat ji. Část z nich se od konceptu resilience a jeho přiblížení odrážela, jiní s resiliencí pracovali nejprve v úzkém pojetí odolnosti a k samotnému obsahu termínu se začali vztahovat později, až při psaní textů. Sami se přitom přikláníme k pojetí resilience jako získaných schopností a vlastností, které (a) umožňují odolávat nepříznivým situacím a změnám či se z nich zotavit, a rovněž schopností (b) se v důsledku změněného stavu adaptovat nebo přizpůsobit a přitom si uchovat potřebnou funkčnost (cf. Martin-Breen a Anderies, 2011).

Resilience ve výzkumu migrace a adaptace migrantů

Koncept resilience vychází z psychologických koncepcí individuální, skupinové a komunitní schopnosti přizpůsobit se nepřízni osudu u zranitelnějších skupin obyvatelstva. V tomto pojetí se v migračních studiích nejčastěji používá jako perspektiva pro to, jak se migranti vyrovnávají se zkušeností migrace a životem v nové společnosti (Bhuyan a Leung, 2022). Resilience jakožto charakteristika jednotlivců či skupiny tak slouží jako odpověď na otázku, proč se migrantům v daném státě (ne)daří nebo co jim pomáhá zvládat často nelehké situace. Greeff a Holtzkamp (2007) například zjišťovali, proč se některé rodiny migrantů rozpadají a jiné ne, a resilienci tak zkoumali jako konstrukt na úrovni rodiny. Definovali ji jako průsečík schopností zkoumaných rodin, individuálních charakteristik a zdrojů. Jejich výsledky mimo pozitivního vlivu konkrétních kroků podpory poukázaly na roli optimismu a humoru, které byly v rodinách, jež se nerozpadly, výrazně více přítomné. Stejně jako u mnohých dalších studií (Kim et al., 2015; Obschonka et al., 2018) i v případě výzkumu Greeffa a Holtzkamp (2007) ve středu zájmu leží charakteristiky a schopnosti migrantů samotných a/či jejich zdroje podpory.

Jiné migrační vědecké práce zkoumají resilienci jako projev různých copingových strategií migrantů nebo jako schopnost migrantů prospívat navzdory strukturálním výzvám a znevýhodněním. Spíše implicitně tak velká část těchto studií zkoumá u migrantů pomyslnou „občanskou odolnost“, která je ale často rámována jako individuální odpovědnost za přizpůsobení se nepřízni osudu a nerovnostem (Bhuyan a Leung, 2022).

Samostatnou, byť prozatím spíše marginální skupinou, jsou výzkumy z oblasti sociální práce. Tato perspektiva vnímá resilienci nikoli jako vlastnosti a schopnosti migrantů (popřípadě skupiny), ale jako výsledek těchto schopností v rámci interakce s daným prostředím. Klade tedy důraz i na kontext, ve kterém osoby interagují (Roberto a Moleiro, 2016; Ungar, 2006). Mimo jednotlivce samotné tak oproti výše uvedenému akcentují roli institucí a existujících strukturálních nerovností, které migrantům umožňují či brání ve společnosti participovat či dosahovat nějakých cílů.

Jiné migrační studie vykreslují resilienci jako společenský diskurz, který pomáhá překonat určitý zkoumaný problém nebo krizi a který tak umožní systému reagovat na změnu a přitom si zachovat žádoucí stabilitu. Tyto studie se většinou zaměřují na vybraný aspekt života migrantů, prostředí nebo politik, které jej ovlivňují. Typicky se jedná o výzkumy zdravotního stavu migrantů, přístupu ke zdravotní péči nebo třeba stárnutí migrantů atp. (Dubus, 2022; Riosmena a Jochem, 2012). Tyto studie sice na koncept resilience hojně odkazují, ale až na čestné výjimky ho ponechávají nejasný a spíš než na obsah pojmu resilience se soustřeďují na požadované výsledky, které má resilience v daném systému přinést (např. rovný přístup ke zdravotní péči).

Poslední skupinou migračních studií pracujících s konceptem resilience jsou ty, které zdůrazňují migraci jako „problém“ nebo, což je častější, „bezpečnostní téma“. Resilience je v těchto studiích chápána jako schopnost řízení (Paul a Roos, 2019) nebo jako poučení se z prožitého (Testaverde a Pavilon, 2022). Resilienci tak většinou bez bližší konceptualizace vidí jako reakci na vyvstálé problémy a znejistění.

Struktura monočísla

Koncept resilience zohledňuje jak jednotlivce, tak celé systémy. Na makroúrovni politik a základní funkční infrastruktury testuje schopnost makrostruktur odolávat výkyvům nebo enormním náhlým tlakům a výzvám z pohledu udržitelnosti kapacit, kvality, funkčnosti a dostupnosti potenciálu aktivně jednat a transformovat se. V mezorovině ohraničených společenství, komunit nebo občanských iniciativ upírá perspektiva resilience pozornost vedle adaptability dané pospolitosti také k rozvoji a aplikaci rozmanitých copingových strategií kolektivní povahy. Mikroúroveň rodiny a jednotlivce se soustřeďuje na osobnostní charakteristiky a specifické parametry fungování každé jedné domácnosti. Tato víceškálovost a komplexita pohledů se promítá i do tohoto monočísla Sociologického časopisu. Speciální vydání přináší čtyři samostatné vědecké statě, které se dotýkají makro, mezo i mikroúrovně, konkrétně makropohled na odolnost českého zdravotnického systému (Dobiášová et al., 2025), na mezoúrovni analýza kolektivního úsilí migrantských spolků zvyšovat odolnost svých členů (Knor a Freidingerová, 2025) a na mikroúrovni příklady dvou případových studií – odolnosti ukrajinských držitelů dočasné ochrany ve stavu „dočasnosti“ (Macková et al., 2025) a individuálních copingových strategií migrantek z Česka usazených v Egyptě (Topinka, 2025).

V úvodním textu, jenž je nadmíru aktuální, přináší autorský kolektiv z 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy pod vedením Karolíny Dobiášové analýzu reakcí českého zdravotnického systému na náhlý příchod velkého množství ukrajinských uprchlíků po velké invazi v únoru 2022. Zkoumají jeho schopnost absorbovat tuto populaci jak v režimu okamžité potřeby, tak z dlouhodobého pohledu a zároveň si udržet svou funkčnost, kvalitu a udržitelnost. Prostřednictvím pohledu interkulturních pracovníků, kteří doprovázeli ukrajinské uprchlí-

ky do zdravotnických zařízení, hodnotili čtyři dimenze odolnosti zdravotnického systému – znalosti, nejistotu, vzájemnou závislost a legitimitu. Tyto se projevují v různé míře na třech úrovních odolnosti: absorpční, adaptační a transformační. Studie je jednou z prvních, která se komplexně zabývá analýzou odolnosti českého zdravotnického systému v kontextu imigrace a poskytuje empirická data, která naznačují spíše reaktivní než proaktivní přístup k udržení základních funkcí této nezbytné složky infrastruktury.

Studie Tomáše Knora a Terezy Freidingerové z Fakulty sociálních věd UK se zaměřuje na roli druhogeneračních krajaňských spolků v adaptaci druhé generace Vietnamců v Česku. Autoři zdůrazňují pozitivní vliv těchto podpůrných skupin na zvyšování odolnosti svých členů vůči tlakům vyplývajícím z představ a očekávání majoritní populace i z nitra etnické komunity. Na základě rozhovorů s členy dvou největších spolků ukazují, jak tyto skupiny mohou fungovat jako strategie zvládání dopadů znevýhodnění plynoucích z migrantského původu. Autoři však také tvrdí, že i když se tyto spolky snaží svou činností podpořit členy ve více personalizovaném a individualizovaném rozvoji a tím posílit jejich odolnost vůči vnějším tlakům, nemají za cíl vymanit druhogenerační Vietnamce z představy modelové minority. Naopak přispívají k etnizaci úspěchu jakožto něčeho typicky vietnamského a tento pozitivní stereotyp posilují. V konečném důsledku může být vybočení ze zaběhlých drah vnímáno jako atribut „netypického Vietnamce“, což představuje novou výzvu pro odolnost jedince.

Třetí stať od kolektivu autorů z Univerzity Palackého v Olomouci a Univerzity Hradec Králové vedeného Lucií Mackovou obrací pozornost k vysoce kvalifikovaným ukrajinským držitelům dočasné ochrany. Na základě 19 rozhovorů autoři diskutují vliv „netrvalosti“ dočasné ochrany a války – tedy náhlé změny v životě lidí, kteří do té doby o sobě neuvažovali jako o potenciálních migrantech a kteří měli na Ukrajině své kariéry – na jejich ontologické jistoty, životní aspirace a odolnost a jak se tyto aspekty promítají do začlenění kvalifikovaných uprchlíků na tuzemský trh práce. Studie ukazuje, že uprchlíci bojují s dvojitou realitou fyzické přítomnosti v Česku a emocionálního spojení s Ukrajinou. Závěry článku poukazují na to, že přestože se zkoumaní nuceně migranti snaží posilovat svou odolnost a adaptabilitu učním se českého jazyka a zvyšováním informací o fungování trhu práce v Česku, je to právě dočasná povaha pobytu, která jim brání v plánování budoucnosti, vyšších investicích do uplatnění na trhu práce v ČR i budování pocitu sounáležitosti s novým místem.

Čtvrtý text, studie Daniela Topinky z Univerzity Palackého v Olomouci, zkoumá utváření copingových strategií českých žen, které se na různé dlouhou dobu usadily v Egyptě, tedy v zemi, kde neexistuje etablovaná česká diaspora, jež by mohla sehrát roli podpůrné sítě. Topinka identifikuje zátěžové situace a míru zranitelnosti, které ženám nová situace přináší, a klade si otázku, jaké copingové strategie migrantky volí a jak tyto strategie ovlivňují jejich adaptabilitu, flexibilitu a celkovou odolnost. Na základě biografických rozhovorů a optikou konceptů sociální podpory a translokace studie ukazuje, že v procesu adaptace českých žen v Egyptě sehrává významnou roli sociální coping, který umožňuje jednání více uzpůsobovat situacím a také organizovat a plánovat jednání s cílem vydobýt si

uspokojivou sociální pozici a autonomii ve smyslu uchovávání si své etnokulturní identity a vztahů a vazeb se zemí původu.

* * *

Texty vybrané do monočísla oscilují v duchu jeho záměru dát prostor prozkoumávání a ohledávání fenoménu resilience ve vztahu k migraci (nucené či dobrovolné, adaptaci institucí i jednotlivců apod.) na škále od zvětšující se zranitelnosti (např. ohrožených osob, institucí hostitelské země) k (jejich) rostoucí resilience. Z textů autorek a autorů vyplývá, že takovéto pojetí „buď (zranitelnost), anebo (resilience)“ je do velké míry dichotomií falešnou a neproduktivní. Zranitelnost a resilience nejsou protiklady, ale spíše komplementární a vzájemně se ovlivňující vlastnosti a schopnosti reakce na náhlou zátěž. Jsme si přitom vědomi, že možnostmi přístupů, tematizací i konceptualizací resilience ve vztahu k migraci může být mnoho. Proto vnímáme toto monočíslo jako ukázkou možností, jak se k ní empiricky i teoreticky vztahovat a uvažovat ji v takových intencích, které mohou v konečném důsledku vést i k důležitému „zpětnému“ posílení různých zranitelných skupin, neřkuli společenských institucí. Poodstoupíme-li tedy od toho, jak jsou náhlé změny a krize využívány jako mocný narativní prostředek (Roitman, 2014) umocňující nejistotu, zjišťujeme, že reakce prostředí i jednotlivců jsou sice často nedokonalé a vyžadují často značné úsilí, ale v důsledku právě proto mohou vést k posílení resilience. A to není vůbec špatná zpráva, v migraci zvláště.

Marie Jelínková, Tereza Freidingerová,
Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy,
marie.jelinkova@fsv.cuni.cz, tereza.freidingerova@fsv.cuni.cz
Michal Pavlášek, Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.
pavlassek@eu.cas.cz

Literatura

- Bauman, Z. (2016). *Strangers at our door*. Polity.
- Beznec, B., Speer, M. a Mitrovic, M. S. (2016). *Governing the Balkan route: Macedonia, Serbia and the European border regime*. Unpublished.
<https://doi.org/10.13140/RG.2.2.29918.23363>
- Bhuyan, R. a Leung, V. W. Y. (2022). Framing migrant resilience as a civic responsibility: A case study of municipal and provincial immigrant integration policies in Toronto, Ontario. *The British Journal of Social Work*, 52(2), 796–815.
<https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab057>
- Dobiášová, K., Angelovská, O., Kopsa Těšínová, J. a Tulupova, E. (2025). Resilience českého zdravotnického systému v reakci na příchod válečných uprchlíků z Ukrajiny. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 61(1), 13–41.
<https://doi.org/10.13060/csr.2024.026>
- Dubus, N. (2022). Resiliency with forced migrants: A qualitative study of providers and forced migrants through a resilience perspective. *Behavioral Sciences*, 12(2), 27.
<https://doi.org/10.3390/bs12020027>

- Gebauer, C. (2024). *German welcome culture then and now. How crisis narration can foster (contested) solidarity with refugees*. <https://doi.org/10.25926/FJTG-WR87>
- Greeff, A. P. a Holtzkamp, J. (2007). The prevalence of resilience in migrant families. *Family & Community Health*, 30(3), 189–200. <https://doi.org/10.1097/01.FCH.0000277762.70031.44>
- Henig, D. a Knight, D. M. (2023). Polycrisis: Prompts for an emerging worldview. *Anthropology Today*, 39(2), 3–6. <https://doi.org/10.1111/1467-8322.12793>
- Hess, S. a Kasperek, B. (2017). De- and restabilising Schengen. The European border regime after the summer of migration. *Cuadernos Europeos de Deusto*, 56, 47. <https://doi.org/10.18543/ced-56-2017pp47-77>
- Chandler, D. a Reid, J. (2016). *The Neoliberal Subject: Resilience, adaptation and vulnerability*. Rowman & Littlefield International.
- Jaworsky, B. N. a Rapoš Božič, I. (2023). Introduction to the special issue: Moving beyond the narrative of the migration 'crisis'. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 59(3), 261–267.
- Kim, Y. J., Cho, Y.-A., & Kim, H. A. (2015). A mediation effect of ego resiliency between stresses and mental health of North Korean refugee youth in South Korea. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 32(5), 481–490. <https://doi.org/10.1007/s10560-015-0385-5>
- Knor, T. a Freidingerová, T. (2025). Vzájemná podpora, vzory a důvěra: role etnických sdružení při budování kapacit Vietnamců druhé generace. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 61(1), 43–63. <https://doi.org/10.13060/csr.2024.025>
- Koubová, A., Baronová, B. a Pepe, D. (2023). *Odolná společnost: Mezi bezmocí a tyraníi*. wo-men, s. r. o.
- Lagios, T., Lekka, V. a Panoutsopoulos, G. (2018). *Borders, bodies and narratives of crisis in Europe*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-75586-1>
- Macková, L., Medová, N., Frličková, B. a Jirka, L. (2025). 'The plan is no plan': Ontological security and resilience of Ukrainian refugees in the Czech labour market. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 61(1), 65–86. <https://doi.org/10.13060/csr.2024.024>
- Martin-Breen, P. a Anderies, J. M. (2011). *Resilience: A literature review*. Bellagio Initiative: IDS, The Resource Alliance, and The Rockefeller Foundation.
- Obschonka, M., Hahn, E. a Bajwa, N. U. H. (2018). Personal agency in newly arrived refugees: The role of personality, entrepreneurial cognitions and intentions, and career adaptability. *Journal of Vocational Behavior*, 105, 173–184. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2018.01.003>
- Paul, R. a Roos, C. (2019). Towards a new ontology of crisis? Resilience in EU migration governance. *European Security*, 28(4), 393–412. <https://doi.org/10.1080/09662839.2019.1637340>
- Pavlásek, M. (2023). The power of the 'Right Papers': Crossing borders along the Western Balkan route. *UniGR-CBS Borders in Perspective thematic issue. B/Orders are (not) everywhere (for everyone): On the multivalence of borders in a flee(t)ing Europe | Zur Multivalenz von Grenzen in einem flüchtigen Europa*, 8, 33–52. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7377468>
- Riosmena, F. a Jochem, W. C. (2012). Vulnerability, resiliency, and adaptation: The health of Latin Americans during the migration process to the United States. *Realidad, Datos Y Espacio: Revista Internacional De Estadística Y Geografía*, 3(2), 14–31.
- Roberto, S. a Moleiro, C. (2016). Looking (also) at the other side of the story. Resilience processes in migrants. *Journal of International Migration and Integration*, 17(3), 929–946. <https://doi.org/10.1007/s12134-015-0439-8>
- Roitman, J. L. (2014). *Anti-crisis*. Duke University Press.
- Schimanski, J. a Nyman, J. (Ed.). (2023). *Border images, border narratives: The political aesthetics of boundaries and crossings*. Manchester University Press.

- Smith, N. (2022, 13. listopad). Against 'polycrisis': We have lots of problems, but they're not mutually self-reinforcing. *Noahpinion*.
<https://www.noahpinion.blog/p/against-polycrisis>
- Testaverde, M. a Pavilon, J. (2022). *Building resilient migration systems in the Mediterranean region: Lessons from COVID-19*. The World Bank.
<https://doi.org/10.1596/978-1-4648-1855-4>
- Tooze, A. (2022, 28. říjen). Welcome to the world of the polycrisis. *Financial Times*.
<https://www.ft.com/content/498398e7-11b1-494b-9cd3-6d669dc3de33>
- Topinka, D. (2025). Jednou jsi dole, jednou nahoře: copingové strategie českých žen s egyptskou migrační zkušeností. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 61(1), 87–118. <https://doi.org/10.13060/csr.2025.007>
- Ungar, M. (2006). Resilience across cultures. *British Journal of Social Work*, 38(2), 218–235.
<https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl343>